

ברכה מעין שלש

נתיבי-עם, ר"ח ועוד

נתיבי-עם, סימן ר"ח, סעיף י': בברכה מעין שלש "מנהגנו לומר סמוך לחתימה "ונודה לך על הארץ ועל מחייתה", ולא אומרים ועל כלכלתה, כדי שיהיה מעין החתימה, ובחתימה היינו טעמא שלא אומרים ועל כלכלתה, שלא חתום בתרי כמו שהביא בכף-החיים אות ז"ן". זו הארתו של המחבר על השולחן ערוך על אתר: "בברכה אחת מעין שלש של פירות דחוצה לארץ חותם "על הארץ ועל הפירות". ובארץ ישראל חותם "על הארץ ועל פירותיה". ואם בחוץ לארץ אוכל מפירות הארץ – חותם גם כן "ועל פירותיה".

השולחן ערוך, סימן ר"ח, סעיף א': מפרט את הסוגיה: "על חמשת המינים שהם גפן, תאנה, ורימון, וזית ותמרה מברך לאחריהם ברכה אחרונה, ברכה אחת מעין שלש. " כמו שכתוב: "ארץ חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח' 8). ודבש הוא דבש תמרים ולפי שנשתבחה בהם ארץ ישראל קבעו (ברכות מ"ד.) ברכה אחרונה בפני עצמה, ברכה אחת מעין שלוש. חמישה מיני פירות האלה, בתוך השבעה שנשתבחה בהם ארץ ישראל, קבעו להם חז"ל לאחריהם ברכה אחרונה בפני עצמה מפני חשיבותם.

באשר לשני מיני הדגן החיטה והשעורה, יש בהן על פי חז"ל חמישה מינים: חיטה ושעורה כוסמין ושיבולת-שועל ושיפון. בחמשת מיני הדגן יש גם כן מעלה יתרה על חמשת הפירות: א) שנשתבחה בהם ארץ ישראל ו-ב) כי עליהם יחיה האדם. גם חמשת הדגנים קיבלו ברכה בפני עצמם והיא ברכת המוציא שנאמרת אם נעשה מהם פת. (המקור בתהילים ק"ד 14). ולאחריהן נאמרת ברכת המזון, הן שלוש ברכות, מן התורה. ואם לא עשה מהן פת ואם לא נעשה מהם לחם הברכה היא בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלוש. (ברכה הכלולה מכל שלוש הברכות של ברכת המזון שהן כאמור מדאורייתא).

במקום "על המחיה ועל הכלכלה" הנאמרת אחר אכילת הדגנים תיקנו לומר בפירות, "על העץ ועל פרי העץ". ועל היין נקבעה ברכה בפני עצמה מפני חשיבותו: "על הגפן ועל פרי הגפן".

כמו שנאמר לעיל האוכל מפירות הארץ, יאמר "ברוך אתה ה' על הארץ ועל פירותיה". שמשמעותה, המברך משבח את השם יתברך, שנתן לנו את הארץ ואת פירותיה. חשוב להדגיש את אכילת פירות ארץ ישראל בין בארץ בין בחוץ לארץ בנוסח פירותיה. אם אין הפירות תוצרת הארץ לא יכנה אותם פירותיה אלא פירות גרידא. ברכתנו היא על פי הפסוק "וברכת את ה' אלוהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך".

אם אכל משבעת המינים ואכל גם מיני מזונות מחמשת מיני הדגן ושתה יין הברכה היא "ברוך אתה ה' על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו'". . והברכה מסתיימת ב"ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה . ועל פרי הגפן ועל הפירות דהיינו מקדים את המזונות הן מפני חשיבותם כמזון והן מהיותם כתובים ראשונה בפסוק המקורי.